

JAROSLAV
ČECHURA

K R Y Š T O F
A L O I S
LAUTNER

DUCHOVNÍ MEZI ČARODĚJNICEMI

VYŠEHRAĐ

Kryštof Alois Lautner

Duchovní mezi čarodějnicemi

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Jaroslav Čechura
Kryštof Alois Lautner – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2026

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

JAROSLAV
ČECHURA

K R Y Š T O F
A L O I S
LAUTNER

JAROSLAV
ČECHURA

K R Y Š T O F
A L O I S

LAUTNER

DUCHOVNÍ MEZI ČARODĚJNICEMI

VYŠEHRAĐ

Chcete, aby příběh této skvělé knihy pokračoval i potom,
co ji dočtete? Tak ji pusťte dál do světa!

Vše potřebné se dozvíte na **www.restorio.cz**.

Albatros Media podporuje udržitelný rozvoj, který vrací použitým
věcem smysl. On-line antikvariát Restorio vaše knihy odkoupí a zaplatí
vám ihned – nečekáte, až se prodají. Získané peníze si můžete nechat,
nebo si vyberete charitu, kterou jimi podpoříte. V tom případě
navýší Restorio částku o 20 %.

Vyobrazení na s. 4:

Elo Romančík jako Lautner
ve filmu Kladivo na čarodějnice
(foto NFA)

© Jaroslav Čechura, 2026

Photos @ NFA, 2026

ISBN tištěné verze 978-80-267-3372-0

ISBN e-knihy 978-80-267-3373-7 (1. zveřejnění, 2026) (ePDF)

ISBN e-knihy 978-80-267-3378-2 (1. zveřejnění, 2026) (epub)

ISBN e-knihy 978-80-267-3379-9 (1. zveřejnění, 2026) (mobi)

Jiřímu Štaifovi

Motto:

To, co je správné, není vždy populární
a to, co je populární, není vždy správné.
Albert Einstein

Všechno je pravda a všechno je lež.
Ivan Hlaváček

Lautnerův případ byl ostatně v našich zemích první
a poslední svého druhu.
Bedřich Šindelář

Máme jen svou minulost a ta nám nepatří.
José Ortega y Gasset

OBSAH

Úvodem.....	11
-------------	----

Část I.

1. Proměny Lautnerova obrazu v literatuře	15
2. Lautnerovo působení před návratem do Šumperku (do roku 1667)	28
3. Kryštof Alois Lautner farářem v Dolní Moravici (1658–1663)	33
4. Kryštof Alois Lautner děkanem v Osoblaze (1663–1668)	40
5. Kryštof Alois Lautner děkanem v Šumperku (1668–1680)	43

Část II.

6. Rýmařovští faráři a jejich nečekaná jednání	59
Janovické panství: Rýmařov a Horní Město	59
Změny jednání děkana Schmidta	62
7. Duchovní na Petrových kamenech	69
Farář Thomas König z Velkých Losin.	70
Farář z Rýmařova Hans Pabst (Babst).	73
8. 1680: konflikty a spory kléru nejen na losinském panství	78

Část III.

9. Cesta K. A. Lautnera mezi čarodějnice	91
Susanna Foglickin.	92
10. Kryštof Alois Lautner ve výpovědích losinských venkovanů	98
11. Zatčení a první výslech Kryštofa Aloise Lautnera	106
12. Další výslechy Kryštofa Aloise Lautnera	117
13. Kryštof Alois Lautner a tortura	132

Část IV.

14. Lautner vězněm v Mohelnici	137
15. Červen 1684 – klíčový výslech Kryštofa Aloise Lautnera	141
Intermezzo – z výslechu Caspara Sattlera.	151
16. Dlouhé čekání na rozsudek	162
17. Mohelnice 18. září 1685: exekuce	171
Bobligova relace o Lautnerově exekuci	173

Část V.

18. Náklady na věznění Kryštofa Aloise Lautnera	181
19. Náklady na Lautnerovu exekuci	187
Náklady na náhradní farní službu v Šumperku	188
20. Lautnerova osobní pozůstalost a jeho knihovna	189
Lautnerova peněžní aktiva a jejich osud	189
Lautnerova knihovna	190
21. Nečekaný epilog – rýmařovský farář Pabst (Babst)	194
 Závěr	197
 Příloha	199
Poděkování	204
Prameny a literatura	205
Prameny archivní	205
Staré tisky	206
Výběr z moderních edic pramenů a literatury	207
Rejstřík	225

ÚVODEM

„Zde působil Křištof Lautner šumperský děkan, nevinná oběť čarodějnických procesů a inkvizičních procesů v 17. století. Svému rodákovi věnovala farnost sv. Jana Křtitele v jubilejním roce odpuštění 2000.“ Tato slova obsahuje pamětní deska na faře v severomoravském městě Šumperku. A když navštívíme městečko Mohelnici na Olomoucku, po troše pátrání nacházíme v tamním parku nevelkou, lehce přehlédnutelnou tabulku s nápisem: „Zde byl 18. září 1685 děkan ze Šumperka Christoph Alois Lautner pro čarodějnictví za živa upálen.“¹

Kdo byl tento muž, který opustil svět za tak strašných okolností? Milovníci filmového umění si bezpochyby vzpomenou na filmovou podobu tohoto duchovního v sugestivním filmu Otakara Vávry *Kladivo na čarodějnice*. Slovenský herec Elo Romančík pietně, bez velkých gest ztvárnil tuto tragickou postavu moravských dějin. Mimochodem jeho mnohem slavnější kolega Ladislav Chudík odmítl nabídku tuto roli hrát. Literární a posléze filmový osud šumperského duchovního zásadním způsobem ovlivnil vnímání a hodnocení této osobnosti v kontextu událostí před třemi a půl stoletím. Ano, zejména filmová podoba, vystavěná na domnělém konfliktu inkvizitora Heinricha Franze Bobliga a duchovního Kryštofa Aloise Lautnera, dodnes zásadně ovlivňuje posuzování čarodějnických procesů na Losinsku a Šumpersku i jejich klíčových protagonistů, a to nejen v nezávazné konverzaci, ale i v odborných diskusích.

Na první pohled se tedy může zdát, že historik na tomto poli nemůže nic nového vyzkoumat. Ale jak známo, co se zdá, je pouhý sen... Když jsem se začal o toto téma zajímat, velmi mě překvapilo, jak málo byly využity bohaté prameny, které jsou k osudům šumperského děkana k dispozici. Muž, který překročil šedesátku, přece prožil více než jen své pětileté vězení. Dokonce celých 58 let jeho života do okamžiku, než byl v létě roku 1680 v Mohelnici zatčen, zůstalo v podstatě v mlhách.

¹ Původní nápis na pomníčku byl německý: „Hier wurde am 18. Sept. 1685 der Dechent von Möhr. Schönberg Christopf Alois Lauttner wegen Hexerei lebendig verbrennt. A. D. 1930.“ Vyobrazení in: Eduard Teichmann, *Renaissance und Hexewahn mit besonderer Berücksichtigung der Verbrennung Lautners in Müglitz, Hohenstadt (Zábřeh na Moravě) 1932*, s. 69. Josef Životek, *Čarodějnické procesy na severní Moravě (Upálení děkana Ch. A. Lautnera v Mohelnici r. 1684)*, *Mojmírova říše* 1, 1937–1938, s. 69, přeložil nápis takto: „Křištof Alois Lautner, bývalý farář ve Velké Moravě a Mor. Ostravě, jakož i děkan v Šumperku, byl jako čaroděj zbaven kněžství a r. 1684 na tomto místě za živa upálen.“ Tento text obsahuje hned několik pochybení: Lautner byl upálen v roce 1685, mylně uvedena jsou i místa jeho kněžského působení. Na desce na šumperské faře je opravdu uvedeno jméno Křištof v této poněkud nezvyklé gramatické podobě.

A pokud se v řadě výsledků za dlouhého věznění vracel ke svým různým aktivitám, bylo to v moderních výkladech poněkud bagatelizováno. Upřímně řečeno nevím proč. K Lautnerovu životu, zejména k farní službě v duchovní správě olomoucké diecéze v letech 1658–1680, je totiž k dispozici slušné množství zpráv – přímých, ale zejména nepřímých. Ty umožňují poznat tohoto neobyčejného člověka v dostatečné šíři i hloubce. To je také hlavní důvod, proč jsem se rozhodl vydat se po stopách šumperského rodáka. A stalo se tak v úzké souvislosti s dosti široce koncipovaným studiem losinských a vůbec severomoravsko-slezských čarodějnic z let 1622–1696 a jejich procesů² stejně jako hlubším poznáním domnělého Lautnerova antipoda, inkvizitora Heinricha Franze Bobliga.³

Patrně nic nebrání tomu, abychom se vypravili za poznáním vzdělaného muže s nečekaně krutým osudem, kterým bezesporu Kryštof Alois Lautner (1622–1685) byl.⁴

² Jaroslav Čechura, *Kronika jednoho šílenství. Čarodějnice na severní Moravě v 17. století*, Praha 2023.

³ Jaroslav Čechura, Heinrich Franz Boblig. *Temná postava čarodějnických procesů*, Praha 2024.

⁴ V knize používám jména aktérů v jejich původní – německé – podobě (nikoli tedy Jindřich František, ale Heinrich Franz Boblig). U žen pak ponechávám příjmení v jejich původním nepřechýleném tvaru (místo Foglicková Foglickin/Voglickin), jejich křestní jména také nepočestuji. Jen výjimečně u osob, u kterých je zakořeněno používání české podoby jejich křestních jmen, je takto ponechávám (Kryštof Alois Lautner). Překlady někdy velmi složitých souvětí jsou poněkud volnější, aby neztratily srozumitelnost. Vzhledem ke klíčovému významu výpovědí nejen Kryštofa Aloise Lautnera přináším řadu výpovědí v původním znění, tedy německy. Vzhledem k tomu, že osobnost K. A. Lautnera byla během posledních století vykládána dosti rozličným způsobem, uvádím obsáhlejší překlady dokumentů. Činím tak i proto, že stejně jako v případě H. F. Bobliga byly se jménem K. A. Lautnera nejednou spojovány zjevné nepravdy. I z tohoto důvodu se snažím nechat prameny, aby „samy hovořily“.

ČÁST I.

1. KAPITOLA

Proměny Lautnerova obrazu v literatuře

Kryštof Alois Lautner se objevuje v literatuře poměrně velmi záhy po svém tragickém konci. Již v roce 1787 o něm v rámci svých dějin Moravy piarista František Antonín Moravec (Morawetz) napsal tato slova: „Na základě udání od kompliců (vznesl) vůči Kryštofu Aloisovi Lautnerovi, šumperskému děkanovi, Královský apelační soud v Praze obžalobu z praktikování magie. Poté, co čtyři biskupští vyšetřovatelé, z nichž Jindřich Boblig z Edelstadtu byl praktikem obojího práva, odsoudili ke smrti na hranici docela dost lidí obojího pohlaví podezřelých z magie a čarodějnictví na základě jejich vynuceného přiznání, obžalovali ze stejného zločinu i Lautnera. Když ten byl po třetím mučení přiveden k doznání zločinu magie, jako vždy jindy, tak po každém jednotlivém mučení popřel, že by byl vinen. Proto celých pět let snášel mrzutosti částečně na Mírově, částečně v Mohelnici.“¹

Této patrně nejstarší tištěné reflexi Lautnerova života předcházely některé soukromě vzniklé texty, ať z církevního či světského prostředí. Šumperští² a znojemští dominikáni³ či olomoučtí kapucíni⁴ zaznamenali Lautnerův proces i upálení, ale navíc i svůj postoj k této události. Ten rozhodně nebyl ve shodě s rozsudkem olomouckého biskupa Karla z Lichtensteina-Castelcornu. Tyto názory ovšem zůstávaly za zdmi uvedených ústavů. V Annálech českomoravské provincie kapucínského řádu z roku 1685 je o Lautnerovi uvedeno: „V městě Šumperku byl od počátku velmi vážený a životem bezúhonný děkan důstojný pán jménem Christophorus Aloisius Lautner, který díky svým příkladným mravům a zdravé víře (resp. nauce víry) výborně stál v čele stáda sobě svěřeného Pánem.“⁵ Šumperský dominikán

¹ Moraviae historia politica et ecclesiastica cum notis et animadversionibus criticis probatorum auctorum, quam compendio retulerunt Adolphus Pilarz a S. Floro, et Franciscus Moravetz a S. Antonio, clerici regulares e scholis piis Cremsirii Moravorum. Pars 3. Brno 1787, s. 548, překlad Jiřího Augustina Čepeláka.

² MZA Brno, G 10, Sbírka rukopisů Moravského zemského archivu, kniha 228.

³ MZA Brno, Dominikáni Znojmo, sign. 1 A (1685), kart. 92; D. E. Jindráčkovi děkuji za upozornění na dokument.

⁴ V historii kapucínského kláštera v Olomouci, Historia domestica, fol. 223, opis je MZA Brno, rkp. 689, fol. 222r. srv. Marek Brčák, Působení kapucínského řádu v Čechách a na Moravě 1599–1783, Praha 2023.

⁵ Cit. podle Václava Medka, „Čarodějnický děkan“ Kryštof Alois Lautner, Vlastivědný sborník moravský 13, 1966, s. 18, překlad Jiřího Augustina Čepeláka.

P. Marquart napsal, že „Lautner byl mužem skvělého života, bezúhonného jména a příkladných mravů“.⁶

Dochovaly se také zprávy ze zcela jiného prostředí. Patří mezi ně „Zpráva očitého svědka o upálení šumperského děkana Kryštofa Aloise Lautnera v Mohelnici 18. září 1685“ či „Poznámky k dějinám města Mohelnice lazebníka Josefa Junka, doplněné o poznámky obchodníka železem J. A. Zucka (1710–1728)“. Přinášejí základní fakta o duchovním, jeho procesu a konci.⁷ Na přelomu 18. a 19. století vznikl v obci Paseka nedaleko Uničova anonymní rukopis nadepsaný „Historia Magica“; jde patrně o opis daleko staršího anonymního textu. Ten obsahuje v podstatě historii Lautnerova procesu a jeho souvislosti s losinskými i šumperskými záležitostmi tohoto typu. Podle pisatele se jednalo o událost, která „neměla v dějinách obdoby“.⁸ Tento dokument, jak se zdá, nebyl ojedinělý.⁹ Aniž bych mohl toto téma vyčerpat, považuji za důležité, že Lautnerův příběh nacházel svůj ohlas i v době daleko pozdější. Možná by bylo vhodnější říci, že teprve v průběhu času nabýval svého nového významu, odlišného od jeho pouhého uchovávání v dějinné paměti.

V průběhu 19. století se přenesl zájem o Lautnerovu osobu spíše na lokální úroveň. Dokládá to aktivita Carla Josepha Jurendeho (1780–1842), rodáka z Leskovce nad Moravicí (pův. Spachendorf bei Freudenthal) nedaleko Bruntálu. Pocházel tedy z kraje s dosti dlouhou čarodějnickou stejně jako vampýrskou tradicí. Jurende byl muž neobyčejně širokého záběru: věnoval se astronomii, meteorologii, ale i moravským jeskyním, abych zmínil něco z jeho aktivit. Navíc jej zajímaly i čarodějnické procesy v rodném kraji. V roce 1814 o nich otiskl přehlednou materiálovou studii.¹⁰ Jurende znal na svou dobu pozoruhodně dobře genezi losinsko-šumperských čarodějnických procesů, neméně pak osobnost H. F. Bobliga a počátky jeho vztahu k Lautnerovi. Jde o přímočarý výklad pramenů, v podstatě o snesení faktů, které Jurende prakticky nijak nekomentoval, případně nehodnotil v tom smyslu, zda ty či ony kroky považoval za správné, či nikoli. Zaznamenal ovšem také, že první z losinských souzených a odsouzených žen, která přímo uvedla jméno K. A. Lautnera

⁶ Cit. podle František Spurný, Vojtěch Cekota, Miloš Kouřil, Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů, Šumperk 2000, s. 32.

⁷ Tamtéž, s. 59.

⁸ Detailně Josef Pucek, Pasecký rukopis o upálení Kryštofa Aloise Lautnera, in: Okresní archiv v Olomouci 1986, s. 211–222.

⁹ Srv. SOKA Šumperk, Archiv města Šumperka (dále AMŠ), rkp. 109, název: „Geschichte des Christoph Lautner gewesenen Schönberger Dechant, welcher wegen Magie, oder Hexenkunst in Verhaft genommen; mit Arrest belegt, und dann Verbrennet worden.“ Tamtéž, rkp. 112 z roku 1843, název: „Geschichte des Chrioph Lautner, gewesenen Schönberger Dechande, welcher wegen Magie oder Hexenkunft in Verhaft genommen mit Arrest belegt, und dann zerbre-net worden. Unter der Regierung des Olmützer Bischofs Karl von Lichtenstein.“ Zde je uveden jako datum Lautnerovy popravy rok 1684. Základem těchto spisů je dokument, který poprvé otiskl Carl Jurende.

¹⁰ Carl Joseph Jurende, Beschreibung, oder Erklärung und Bericht von dem in Arrest gewessten wegen infizirten Magi- oder Hexenkunst behaftem Dechanten von Schömbenberg Christoph Aloys Lauttner genannt, in: Redlicher Verkündiger. Ein Archiv des Mannichfaltigen und Interessanten 6, Januar 1814, sloupec 38–40, 80–89.

v souvislosti s čarodějnickými sabaty, byla Catharina Rabowsky, upálená ve Velkých Losínách v roce 1680.¹¹

C. Jurende zhodnotil Lautnerův konec těmito expresivními slovy: „Něco mimořádného a hrůzného – je zde poprvé otištěno! Ano, opravdu! Byla to hrůzná a temná doba! Před 129 léty (= 1685) byl upálen veřejně na Moravě jeden duchovní, důstojný pán děkan Alois Lautner, jako kouzelník a čarodějník (als ein Zauberer und Hexer). Vidělo to více než 20 000 osob. Papež v Římě potvrdil tento strašný rozsudek.“¹² Zde musím doplnit, že papež Inocenc XI. vyslal do Mohelnice pouze své pozorovatele a do této kauzy (pokud je známo) přímo nezasahoval.¹³ Jurende rovněž uvedl výraznou roli Lautnerovy kuchařky Susanny Foglickin v šumperském čarodějnickém hnutí. Zvláště jej zajímaly sabaty, tedy čarodějnická shromáždění. Jurende také připravil edici obsáhlého dokumentu, která byla v průběhu 19. století několikrát přetiskována. Jde o jeden z klíčových dokumentů k tématu v celém širším regionu, jehož originál je dávno ztracený. Již v roce 1817 provedl jeho reprint Josef, svobodný pán Hormayr.¹⁴ Dokument začlenil do širšího proudu písemností o čarodějnických procesech v říši v první polovině 17. století.

Nedlouho po polovině 19. století se Lautnerovou osobností a jeho procesem zabýval právník Ferdinand Franz Xaver Georg Bischoff (1824 nebo 1826–1915), který poprvé soustavněji prostudoval zejména tzv. Bobligovu pozůstalost.¹⁵ Právník a politik Christian d'Elvert (1803–1896) byl vedle svého veřejného působení také editorem řady dokumentů týkajících se dějin Moravy a Slezska. Vedle státoprávních témat se věnoval také čarodějnickým procesům, a tedy dokumentům vztahujícím se k Bobligovi a k Lautnerovi. Právě šumperský děkan Lautner d'Elverta zajímal

¹¹ Detailně J. Čechura, *Kronika*, kap. 24; Catharina Rabowsky byla známa také jako „alte Schützin“ a patřila ke klíčovým čarodějnicím počáteční fáze losinských procesů.

¹² C. J. Jurende, *Beschreibung*, sl. 81.

¹³ Tvrzení o tom, že tento papež povolil upálení děkana Lautnera, lze nalézt ještě ve Wikipedii pod jménem Inocenc XI.

¹⁴ Joseph Freiherr von Hormayr, *Archiv für Geographie, Historie, Staats und Kriegskunde*, 21–22, 1817, s. 81–86, přetisk Hormayr's Taschenbuch für die vaterliche Geschichte XXVII. Jahrgang, IX. der neuen Folge, 1838, s. 322–335. Srv. také (ed.) Faustin Ens, *Das Oppaland, oder der Troppauer Kreis, nach seinen geschichtlichen, naturgeschichtlichen, bürgerlichen und örtlichen Eigenthümlichkeiten beschrieben*. Vierter Band: Ortsbeschreibungen der Fürstenthümer Jägerndorf und Neisse österreichischen Antheils und der Mährischen Enclaven im Troppauer Kreise, Wien 1837, s. 195–199.

¹⁵ Ferdinand Bischoff, *Aus den Papieren eines Hexenrichters. Ein Beitrag zur österr. Rechts- und Sittengeschichte des XVII. Jahrhunderts*, in: Ferdinand Bischoff und Christian d'Elvert, *Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*, Band 12, Brünn 1859, s. 395–420 (též zvl. otisk, s. 1–61). Srv. také M. [Michael] Simbrock, *Zur Geschichte des Hexenwesens in Mähren und Schlesien. Acten des Hexenprocesses gegen Johann Przerowsky, Seifensieder in Mährisch-Schönberg aus den Jahren 1682–1684*, in: (ed.) Christian D'Elvert, *Weitere Beiträge zur österreichischen Rechtsgeschichte. Erster Theil: Beiträge zur Geschichte des österreichischen: a) Straf-, b) Polizei-, c) bürgerlichen Rechtes* [= *Schriften der historisch-statistischen Section der k. k. mährisch-schlesischen Gesellschaft zur Beförderung des Ackerbaues, der Natur- und Landeskunde*, Band 27], Brünn 1888, s. 1–27.

nejvíce.¹⁶ Ale i on se spokojil pouze s přetisknutím dokumentu, který poprvé použil Carl Jurende. V jeho pracích chybí výraznější hodnocení jak Bobliga, tak dalších inkvizitorů, ale i jejich obětí. Na samostatné hodnocení Lautnerovy osobnosti stále ještě nedošlo.

Podrobněji pracoval s prameny šumperský rodák, právník Karl Umlauff (1791–1861). V dějinách města věnoval Lautnerovi značnou pozornost. Vyličil řadu skutečností, které plynuly z děkanových výsledků – například jeho přiznání, že býval hostem na různých setkáních osob, které byly posléze souzeny a odsouzeny jako čarodějnice. Zejména často pobýval u Caspara Sattlera a jeho manželky Marie. Autor rovněž uvedl děkanův vztah k jeho kuchařce, i to, že Lautner používal způsob křtu novorozenců, který neodpovídal katolickému ritu („in nomine atri, et illius spiritus atri“)¹⁷, a popsal i různé machinace s hostiemi. K. Umlauff parafrázoval prameny, které velmi dobře znal a o jejichž věrohodnosti stejně jako obsahu nepochyboval.

Totéž platilo o práci Gustava Trautenbergera (1836–1902), rodáka z Horních Rakous. Podle něho „nejpozoruhodnější obětí čarodějnických procesů byl učený děkan Lautner, který byl doktorem práv“.¹⁸ Stručně se o Lautnerovi zmínil i Gregor Wolny (1793–1871) ve své proslulé církevní topografii Moravy.¹⁹

Hegemonii německy píšících autorů narušil Rudolf Dvořák (1861–1919) v přehledných dějinách Moravy, jenž se vyjádřil k Lautnerově osudu velmi jednoznačně: „Mnoho-li obětí své krutosti a hrabivosti Boblig měl na svědomí, nelze určitě říci, byla jich dlouhá řada, ježto činnost jeho lze stopovat z akt od r. 1678 až 1692. Ze všech procesů jím zahájených však nejpočetnějším byl onen, jemuž za obět padl šumperský děkan Kryštof Alois Lautner...“²⁰ Je patrné, že tento autor byl k panu inkvizitorovi velmi kritický, ale i on jej vztahoval především k osobě šumperského duchovního.

Když přehlížíme řadu prací, které se v průběhu 19. století tím či oním způsobem dotkly osobnosti Kryštofa Aloise Lautnera, vidíme, že o nějakém systematickém zájmu o tuto osobu nelze zatím hovořit. Názory v podstatě oscillovaly mezi dvěma polohami. Některé publikované texty rekapitulovaly Lautnerův proces, aniž dospěly k nějakému výraznějšímu hodnocení, jež by překračovalo horizont dokumentace. Druhou rovínou byly „vnitřní“ názory zejména církevního prostředí, které relativizovaly odsudek vůči upálenému duchovnímu.

Nepochybný přelom v tomto v podstatě neutrálním pohledu znamenala práce šumperského rodáka Franka Harrera (1869–1951). Nejednalo se o profesionál-

¹⁶ Ch. d'Elvert, *Das Zauber- und Hexenwesen*, s. 131–141; zde ponechávám stranou jeho partii o vampýrismu, tamtéž, s. 153–164.

¹⁷ Jedná se o zkomolenou invokační formuli „In nomine Patris et Filii et Spiritus sancti“.

¹⁸ Gustav Trautenberger, *Das Tessthal in Mähren, Schönberg (Šumperk)* 1893, zejm. s. 49–62.

¹⁹ Gregor Wolny, *Kirchliche Topographie von Mähren, meist nach Urkunden und Handschriften*, I, 4. Olmützer Erzdiocese, Brünn 1862, s. 144–145; s. 323 (farářem v Dolní Moravici); srv. i stručnou zmínku u F. X. Richtera, *Augustini Olomoucensis episcoporum Olomoucensis series etc.*, Olomouci 1831, s. 242–246.

²⁰ Rudolf Dvořák, *Dějiny Moravy IV*, Brno 1902, s. 696–697.

ního historika, ale o textiláka s velmi silnými historickými a kulturními zájmy vzhledem k rodnému městu. Z bohatého městského archivu, který byl původně spojený s muzeem, publikoval řadu článků, které se zabývaly také čarodějnickými procesy a osobou Kryštofa Aloise Lautnera. V místních novinách „Grenzbote“ publikoval v roce 1917²¹ sérii článků k těmto tématům. Harrerovy spisovatelské ambice vyústily v monografii „Dějiny Šumperka“ z roku 1923,²² v níž podal nový pohled na Lautnerovu osobnost a jeho zakotvení v čarodějnických procesech. Napsal také poměrně obsáhlý životopis šumperského děkana, vlastně první svého druhu.²³ Právě Harrer postavil poprvé ostře proti sobě místního rodáka Lautnera a inkvizitora Bobliga, kterého zobrazil jako děkanova klíčového oponenta. Svědčí o tom i některé velmi nekompromisní formulace: „Boblig zosnoval lstivý plán“ Lautnerova zatčení²⁴ – „Ze všech Bobligových zpráv je zřejmá snaha zatáhnout kolem děkana Lautnera smyčku. Jeho odsouzení podněcovalo Bobligovu ctižádostivost.“²⁵ – „Boblig zůstal Lautnerovým nepřitelem i po jeho smrti.“²⁶ Tyto velmi ostré až konfrontační charakteristiky neodrážejí vždy dikci pramenů, které jsou v Harrerově podání poněkud jednostranně vyloženy. Mohlo to být způsobeno nejen Lautnerovým procesem. Mám za to, že jistou roli hrála i soudobá protikatolická nálada v mladé Československé republice. A Lautner, ač sám katolický duchovní, byl vždy vnímán jako tolerantní duchovní pastýř, jenž vystupoval shovívavě ve vztahu k luteránům, kteří tvořili většinu obyvatel ve městě ještě v době Lautnerova příchodu na tamní faru v roce 1668.²⁷

Pohled na uvedené téma ještě vyostřil v roce 1932 Eduard Teichman (1866–1944), učitel a amatérský historik.²⁸ Považoval Lautnerův soud, rozsudek a exekuci za „justiční vraždu“. Neméně důležité bylo Teichmanovo zamyšlení nad tím, jakým způsobem se odrazil Lautnerův proces v dějinách Šumperka. Konstatoval, že jak soudobí svědkové, tak pozdější historikové nezanechali o těchto událostech v podstatě žádnou zprávu,²⁹ což E. Teichmann vnímal jako velké negativum. O Harrerově knize se vyjádřil – byť ve zkratce – tak, že „je pochybné, zda se jedná o pravý

²¹ Článek o Lautnerovi tu vyšel 1. září 1917. Týkal se jeho interakce s dávným přítelem a předním šumperským měšťanem a jednou z klíčových osob tamní čarodějnické scény C. Sattlerem a jeho rodinou. Jednalo se o posléze odsouzené osoby, které byly obviněné z čarodějnictví.

²² Franz Harrer, *Dějiny města Šumperka*, Praha 2022.

²³ F. Harrer, *Dějiny*, s. 236–241.

²⁴ Tamtéž, s. 237.

²⁵ Tamtéž, s. 221.

²⁶ Tamtéž, s. 239.

²⁷ Srv. (ed.) Wilhelm Schram, Gründe, Warum die Herrschaft Sternberg wieder katholisch gemacht werden muss, in: *Vaterländische Denkwürdigkeiten. Ein Buch für mährische Geschichtsfreunde*, Brno 1906, s. 14–18.

²⁸ Eduard Teichmann, *Renaissance und Hexewahn mit besonderer Berücksichtigung der Verbrennung Lautners in Müglitz, Hohenstadt (Zábřeh na Moravě) 1932*, s. 68.

²⁹ Eugen Syruczek, *Geschichte Der Herrschaft Muraue Schutz Unterstehenden Munizipalstadt Muglitz in Mahren*, původně 1841, reprint b. m. 2010.

Lautnerův obraz“.³⁰ Jde o zajímavou formulaci, která vyjadřuje nepřímou kritiku Harrerovy knihy, od jejíhož vydání neuplynula tehdy ještě ani dekáda.

Je možná nečekané, že rok 1932 představuje konečnou v německojazyčné produkci, která se týkala Kryštofa Aloise Lautnera. Ano, po tomto datu již nevyšlo žádné původní německé zpracování děkanových osudů. Nicméně trend nastoupený v předchozí dekádě pokračoval dál. Prozrazuje to příležitostný článek katechety a pedagoga Josefa Životka (1897–?). Je nepochybně důležitý nejen pro svůj obsah, ale také proto, že šlo o první česky vydaný text, který poskytuje životopis šumperského děkana. Autor uvozuje tuto osobnost slovy: „Velmi smutný proces proveden byl krutostí tortury koncem XVII. století v Mohelnici, jemuž padl za oběť život vzorného a oblíbeného kněze, šumperského děkana Christofa Aloise Lautnera, nad nímž vynesena byla rozsudek smrti upálením.“³¹ V textu nepřehlédneme několik pochybení, v první řadě mylné datum úmrtí – rok 1684 namísto správného 1685. To ale opravdu není v tomto případě důležité. Je třeba vnímat nejen dobový kontext, podzim roku 1938, kdy byl článek J. Životka otištěn, ale i onen vztah katolického autora k popravenému katolickému duchovnímu a jeho hodnocení. Podle autora byl mohelnickou exekucí „Boblig na vrcholu své slávy“.³²

V roce 1946, krátce po skončení druhé světové války, obhájil disertační práci o čarodějnických procesech Bedřich Šindelář (1917–1996).³³ Vzhledem k tomu, že pro svoji práci měl v Brně k dispozici zejména prameny, které se vztahovaly k Lautnerovu procesu,³⁴ je logické, že se šumperskému duchovnímu věnoval velmi podrobně. Práce je faktograficky bohatá, současně však obsahuje nemalý emoční náboj, neboť B. Šindelář přistupoval k tématu pomocí citově zabarvených formulací typu: „Téměř celé čtyři roky snášel Lautner hrdinně veškerá protivenství na něm spáchaná a odmítal co nejrozhodněji obvinění, že je čarodějník.“³⁵ Rozsudek smrti nad K. A. Lautnerem označil slovy: „Je to podivuhodný dokument, tenhle ortel, jehož monstrózní obsah si v ničem nezádal s fantasmagoriemi, se kterými jsme se setkali v samotných protokolech.“³⁶

Mladý historik se ve své nepublikované disertaci zabýval podrobně životem K. A. Lautnera, včetně jeho osobních vztahů k ženám. Uvedl, že Lautner „byl k čarodějnictví sveden svou kuchařkou Zuzanou Voglikovou... Ta jej prý seznámila s dáb-

³⁰ Eduard Teichmann, *Renaissance*, s. 69, vyjádřil se tak ve vztahu k pramenům tehdy uloženým v městském muzeu, a nikoli přímo ve vztahu k Harrerovi.

³¹ Josef Životek, *Čarodějnické procesy na severní Moravě (Upálení děkana Ch. A. Lautnera v Mohelnici r. 1684)*, *Mojmírova říše* 1, 1937–1938, s. 51–54 a 65–69.

³² J. Životek, *Čarodějnické procesy*, s. 68.

³³ Bedřich Šindelář, *Vznik, průběh a zánik čarodějnických procesů u nás. (Studie k dějinám jednoho bludu)*, Brno 1946 (netištěná disertace). Autor pracoval na tématu již za druhé světové války, srv. B. Šindelář, František Hrubý, *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity* C34, 1987, s. 141–143. K Šindelářovu dílu o čarodějnických procesech detailně Petr Kreuz, *Kouzelnické a čarodějnické procesy v českých zemích a ve střední Evropě*, Praha 2022, s. 14–38.

³⁴ MZA Brno, rkp. 689.

³⁵ B. Šindelář, *Vznik*, s. 153.

³⁶ Tamtéž, *Vznik*, s. 160.

lem v ženské podobě, který se nazýval Zuzana,³⁷ a ta prý byla jeho ‚succuba‘, s níž obcoval. Že však měla tak studené genitálie, dával v tomto směru raději přednost své kuchařce, která mu prý byla ráda po vůli. Tato pekelná ‚succuba‘ si ho označila tím, že mu udělala dábelské stigma na genitálu.³⁸ Tyto údaje jsou součástí výsledkových protokolů biskupského soudu s Lautnerem.³⁹

B. Šindelář pojednal dosti podrobně také o Lautnerově porušení celibátu⁴⁰, čehož se dopustil jak se svou kuchařkou, tak i s jinými ženami. V případě kuchařky Foglickin se Lautner „odvděčil tím, že podporoval jejího syna na studiích v Olomouci“. Brněnský historik k tomu dodal: „Není jasno, zda uvedený hoch byl nemanželským synem Lautnerovým.“⁴¹ Šindelář je tak dodnes jediným autorem, který pracoval s těmito údaji a posléze je v redukované formě publikoval.⁴² Vyslovil se rovněž dosti otevřeně k postoji Karla z Lichtensteina-Castelcornu k dlouholetému soudnímu procesu s šumperským děkanem: „Zdá se však, že vynesení rozsudku zdržoval nejvíce olomoucký biskup, jemuž jakožto Lautnerovu představenému musil být celý tento proces velmi trapný, neboť nepochybně skandalizoval klérus jeho diecéze.“⁴³

Bedřich Šindelář navázal na charakteristiky, které podal Frank Harrer v dějinách Šumperku, zejména pokud šlo o interakci Lautner–Boblig. Myslím, že vliv zde měla i doba vzniku, protiněmecké a posléze i velmi výrazné třídní podmíněné hledisko výkladu. Zvláště tento třídní postoj sehrával v Šindelářových pracích významnou, ba zásadní roli. Tak lze B. Šindeláře považovat za dogmaticky marxistického historika.⁴⁴ Autor se ovšem k tématu čarodějnic a jejich pronásledování vracel prakticky po celý život.⁴⁵ I zde jsou Šindelářovy postoje krajní a nemálo diskutabilní,⁴⁶ což je

³⁷ Tamtéž, s. 69, pozn. 515, zde doslova: „...jak se (Lautner) doznal, porušil celibát se svou hospodyní, a to byl jediný čin, který přiznal dobrovolně.“

³⁸ B. Šindelář, *Vznik*, s. 155.

³⁹ Např. ve výslechu z 26. června 1684.

⁴⁰ B. Šindelář, *Vznik*, s. 69, pozn. 69. Dodávám, že jsem pracoval s exemplářem Šindelářovy disertace uloženým v Archivu Masarykovy univerzity. Jiný exemplář historikovy disertace je uložen v jeho pozůstalosti. Jeho stránkování je poněkud odlišné, což se stalo při vazbě obou prací (při vazbě první uvedené práce jsou totiž poznámky atypicky vsazené do první třetiny textu).

⁴¹ B. Šindelář, *Vznik*, s. 159 a pozn. 534 na s. 72.

⁴² Bedřich Šindelář, *Hon na čarodějnice. Západní a střední Evropa v 16.–17. století*, Praha 1986, s. 204: „...(Lautnerovo) přiznání k věcem, které nespáchal a nikdy spáchat nemohl. Až snad na jedinou věc, a sice že měl občas intimní styk se svou hospodyní Zuzanou Voglikovou, což samo o sobě nebylo nic mimořádného.“

⁴³ B. Šindelář, *Vznik*, s. 157.

⁴⁴ Výrazně to potvrzují tyto studie: Bedřich Šindelář, *K třídnímu pozadí severomoravských a slezských „honů na čarodějnice“ po třicetileté válce*, *Časopis Matice moravské* 95, 1976, s. 265–283; *týž*, *Západ a Východ ve vztahu k masovému „honu na čarodějnice“*, *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity*, C 27, 1980, s. 77–88.

⁴⁵ Bedřich Šindelář, *Hon*, c. d. K tomu zásadně Lucie Papáčeková, Prof. PhDr. Bedřich Šindelář, DrSc. (1895) 1917–1996. Inventář osobního fondu, Brno 2019; zde i dokumentace k celoživotní veřejné a publikační činnosti B. Šindeláře.

⁴⁶ Detailně P. Kreuz, *Kouzelnické a čarodějnické procesy, passim*.

o to důležitější, že jeho výklad čarodějnických procesů zanechal ve vnímání tohoto historického fenoménu poměrně hlubokou stopu. Je tu totiž patrná autorova hluboká ideová proměna mezi jeho prací z mladých let, kterou představuje disertace z roku 1946, a dosud velmi známou knihou „Hon na čarodějnice“ z roku 1986. Šlo o proměnu ve prospěch dogmatického výkladu dějin, zde zejména čarodějnických procesů, a to v rámci celé Evropy.

Josef Kočí (1922–1986), který v roce 1973 publikoval první původní knihu o čarodějnických procesech u nás, si příliš nevšímal Lautnerova obvinění a jeho obsahu, sledoval některé na první pohled marginální skutečnosti, třeba bouři při biskupově cestě z Olomouce na soud do Mohelnice či epizodu se šňupavým tabákem, který Lautner poměrně vášnivě užíval.⁴⁷ Historik se vůbec nezabýval obsahem výslechu, zachytil v podstatě jen chronologicky průběh soudu, nezastavil se ani u mučení duchovního. Mám za to, že při zpracovávání poměrně obsáhlého materiálu klouzal poněkud po povrchu.

Na druhé straně J. Kočí uvedl, že K. A. Lautner byl příjemný, pozoruhodně vzdělaný a společensky obratný člověk, který měl poměr nejen se svou kuchařkou S. Foglickin, ale i s bohatou šumperskou měšťankou M. Sattlerin. S. Foglickin autor dokonce považoval, patrně s jistou nadsázkou, za „domnělou ďábelskou manželku Lautnerovu“.⁴⁸ Celkově podal tento historik poměrně střizlivý obraz jak čarodějnických procesů, tak Lautnerovy osobnosti.

Václav Medek (1922–1982), český římskokatolický teolog a kněz, se vedle dějin olomoucké arcidiecéze příležitostně věnoval také osobě děkana Lautnera.⁴⁹ V roce 1962 v podstatě uvedl tuto osobnost do českého prostředí, a to v kontextu přehledu dějinného fenoménu čarodějnických procesů. Autor tu rekapituloval děkanův život a děj jeho případu se odvíjí od okamžiku Lautnerova zatčení v Mohelnici. Čteme-li, že „J. Fr. Boblig se hned pustil do díla“, ⁵⁰ je jasné, že i tento autor považuje tohoto inkvizitora za klíčovou osobnost Lautnerova procesu. Podle V. Medka byl „děkan Lautner dobrým knězem. Proto byl velmi oblíben u širokých vrstev svých věřících, býval milým a vítaným hostem na křtinách i svatbách, byl knězem lidovým. A byl knězem učeným.“

V. Medek znal bezpečně dokumentaci Lautnerova procesu, kde je i jeho přiznání ke vztahu k S. Voglickin. Proto může překvapit toto tvrzení: „Děkan K. Al. Lautner byl knězem nevšedních kvalit, knězem bezúhonného a příkladného života. Setkáme-li se v literatuře s tvrzením, že měl poměr se svou hospodyní Zuzanou

⁴⁷ J. Kočí, *Čarodějnické procesy*, s. 110–120.

⁴⁸ Tamtéž, *Čarodějnické procesy*, s. 111, 120.

⁴⁹ Václav Medek, *Čarodějnické procesy a upálení Kryštofa Aloise Lautnera v Mohelnici*, *Duchovní pastýř* 12, 1962, s. 128–130, 151–153, 166–169 a 188–189; týž, „Čarodějnický děkan“ Kryštof Alois Lautner, *Severní Morava* 13, 1966, s. 9–18; týž, „Čarodějnický děkan“ Kryštof Alois Lautner [= Vlastivědné zajímavosti Okresního vlastivědného muzea, č. 80], Šumperk 1973, nestr.; do této série patří i týž, *Kterak rýmařovský farář Jan František Bapst uprchl ze spárů čarodějnické inkvizice*, *Severní Morava* 18, 1969, s. 56–58.

⁵⁰ V. Medek, *Čarodějnické procesy*, s. 167.

Voglickovou, pak můžeme říct, že jde o výmysl liberálně buržoazních spisovatelů zpočátku tohoto (tj. 20., pozn. J. Č.) století, kteří nevěděli, že ona žena byla vdaná, a potřebovali do svého vyprávění nějakou lacinou pikantnost. Přes své vysoké vzdělání a bezúhonnost života musel se děkan K. Al. Lautner přiznat k věcem, kterých se nikdy nedopustil, a musel zemřít strašnou smrtí, ač byl úplně bez viny.⁵¹

Zde je třeba upozornit na to, že prameny v Lautnerově případě hovoří jinou, ale jasnou řečí. Děkan se dobrovolně přiznal ke svému poměru se svou hospodyní, ale také s šumperskou měšťankou Marií Sattlerin.⁵² Musím dodat, že obě ženy byly klíčovými osobnostmi, jichž se podezření z čarodějnictví týkala. To ukazují výsledky desítek žen a mužů jak ze Šumperka, tak z nedalekého Losinska. Farní archivy sice neobsahují prameny přímo k čarodějnickým procesům či čarodějnictví, ale řada duchovních, ať T. König z Velkých Losin či Babst (Pabst) z Rýmařova, byla aktivní v čarodějnickém hnutí. O tom ostatně vypověděl při výsledku sám Lautner.⁵³ Naznačená diskrepance, či jednoduše „posun“ mezi zněním pramene a jeho interpretací, se u Václava Medka projevuje také v jiném případě, totiž v případě bruntálského vampyrismu.⁵⁴ Tato apologetická nota poněkud devaluje hodnotu jeho prací k tématu K. A. Lautner.

Moravský archivář, historik a muzejník František Spurný (1927–2004) se rovněž dlouhodobě zabýval čarodějnickými procesy,⁵⁵ vytěžil jen několik drobných studií a nevelkou monografii o Kryštofu Aloisovi Lautnerovi.⁵⁶ Těmto aktivitám se

⁵¹ Tamtéž, s. 188–189, a autor pokračuje: „Proč? Protože strašlivá pověra, na jejímž růstu ani někteří církevní představitelé nebyli bez viny, byla silnější než zdravý lidský rozum.“

⁵² K tomu srovnej příslušnou kapitolu v této knize.

⁵³ V. Medek, *Čarodějnické procesy*, s. 189, k aktivitě Bobliga v záležitosti rýmařovského faráře, a autor dodává: „Olomoucký biskup se nedíval na Bobliga nikdy příliš přívětivě. Jeden příklad? Když nechtěl dovolit zatčení rýmařovského faráře Pabsta, protože výpovědi obžalovaných čarodějnic ve Velkých Losinách si vzájemně odporovaly, namítal mu Boblig docela vážně, že farář Pabst nemusel být přítomen na Petrových kamenech osobně, ale mohl být zastoupen pomocí zvláštního ďábelského privilegia jinou osobou.“ Je zajímavé, že tuto charakteristiku V. Medek v pozdějším článku „Čarodějnický děkan“ Kryštof Alois Lautner, s. 17, připisuje jiným osobám.

⁵⁴ Václav Medek, *Vom Satanismus auf dem nordmährischen Herrschaftsbesitz des deutschen Ordens*, in: *Acht Jahrhunderte Deutscher Orden*, Bad Godesberg 1967, s. 387–393; k tomu kriticky Winfried Irgang, *Die Stellung des Deutschen Ordens zum Aberglauben am Beispiel der Herrschaften Freudenthal und Eulenberg*, in: (ed.) Udo Arnold, *Von Akkon bis Wien. Studien zur Deutschordensgeschichte vom 13. bis zum 20. Jahrhundert*, Marburg 1978, s. 261–271.

⁵⁵ Srv. Zuzana Haraštová, *Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi*, Olomouc 2011, diplomová práce; táž, *Historiografie čarodějnických procesů*, *Vlastivědný věstník moravský* 62, 2010, s. 245–264; táž, *Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi*, *Olomoucký archivní sborník* 8, 2010, s. 132–142; táž, „Kladivo na čarodějnice“ Václava Kaplického jako historický pramen? *Historica Olomucensia* 41, 2012, s. 285–299; táž, František Spurný – čarodějný učeň a inkvizitor v jedné osobě, *Vlastivědný věstník moravský* 65, 2013, s. 347–360; táž, *Historiografie čarodějnických procesů v českých zemích*, Olomouc 2008, bakalářská práce.

⁵⁶ František Spurný, *Vojtěch Cekota, Miloš Kouřil, Šumperský farář a děkan Kryštof Alois Lautner, oběť čarodějnických inkvizičních procesů*, Šumperk 2000. Navzdory uvedené autorské trojici je autorem textu sám F. Spurný, jak ukazuje jeho osobní fond v SOKA Šumperk. Uvádím i ostatní Spurného práce věnované tématu: *Severomoravské čarodějnické procesy* [= *Vlastivědné zajímavosti*

F. Spurný věnoval od počátku šedesátých let téměř celou dekádu, a to se značným nasazením.⁵⁷

To mělo pro něho, jak soudím, nejen pozitivní význam a možnost uplatnění nemalých znalostí na poli „čarodějnic“, ale i poněkud negativní stránku. Představovalo to jakýsi limit jeho vlastního horizontu poznání, který nemohl či nechtěl překročit. I proto, že Kaplického román vyšel dodnes ve dvaceti vydáních a o suggestivitě Vávrova vynikajícího filmu nikdo nepochybuje. Vyznění obou uměleckých děl vlastně vytvořilo pro F. Spurného rámec odborného výkladu tématu. Spurný byl obdivovatelem Kaplického *Kladiva*. V prosinci roku 1961 spisovateli napsal: „Moc se mně to líbí a mám z toho, věřte, radost, jako by běželo o vlastní práci.“⁵⁸

Myslím, že toto „uvěznění“ se naplno uplatnilo v příležitostné publikaci z roku 2000, věnované speciálně Kryštofu Aloisi Lautnerovi, vydané v době, kdy vyvrcholily snahy a pokusy o Lautnerovu rehabilitaci.⁵⁹ Její skladba je následující: stručný Spurného text, který se zabývá takřka výhradně Lautnerovým procesem z let 1680–1685, je doplněn edicí téměř dvou desítek dokumentů v českém překladu.⁶⁰

Všemi Spurného pracemi prostupuje dichotomie Lautnera a Bobliga. „Na jedné straně tu stojí hravivý, bezohledný a lstivý inkvizitor, na druhé pak, žel v marném zápase, vzdělaný a statečný kněz, světlý zjev v oné době ‚temna‘, kdy hloupá pověra byla povýšena na zločin, obłudné nesmysly na skutečnost a touha po majetku a moci ‚jdoucí přes mrtvolu‘ se stala hybnou pákou při rozpoutávání orgií zla a krutosti.“⁶¹ Podle Spurného Boblig systematicky vyslýchal losinské a šumperské obžalované „s cílem získat co nejvíce příznání proti děkanu Lautnerovi“.

F. Spurný vychází z premisy, že Lautner byl zcela nevinný a bezúhonný člověk, který se stal obětí nebezpečného inkvizitora, jenž si děkana vyhlédl jako svoji oběť. Vyložil tyto osoby bez přihlídnutí k pramenům, a to včetně záznamů výslechů. Je to poněkud paradoxní, neboť Spurný tyto prameny dobře znal a po léta s nimi

Vlastivědného ústavu, č. 1], Šumperk 1970; Ve stínu čarodějnické inkvizice, in: 700 let města Šumperka, Šumperk 1976, s. 32–36; „Čarodějnický děkan“ Kryštof Alois Lautner [= Vlastivědné zajímavosti Okresního vlastivědného muzea, č. 212], Šumperk 1985; Severomoravské čarodějnické procesy [= Vlastivědné zajímavosti Okresního vlastivědného muzea, č. 224], Šumperk 1987; František Spurný, Zdeněk Brachtl, Čarodějnické procesy na Jesenicku [= Vlastivědné zajímavosti Okresního vlastivědného muzea, č. 223], Šumperk 1987; František Spurný, Vyvrcholení čarodějnických procesů v 17. století a jejich právní aspekty, Zpravodaj Klubu genealogů a heraldiků Ostrava při Domu kultury pracujících VŽSKG 1988, s. 1–6; „Čarodějnický děkan“ Kryštof Alois Lautner [= Vlastivědné zajímavosti Okresního vlastivědného muzea, č. 246], Šumperk 1993; Čarodějnické procesy 16. a 17. století a jejich právní aspekty, in: (edd.) Jindřich Francek, Tomáš Šimek, Hrdelní soudnictví českých zemí, soupis pramenů a literatury, Zámorsk–Pardubice, 1995, s. 133–140.

⁵⁷ Vypovídá o tom Spurného korespondence s V. Kaplickým (LA PNP, nečíslované kart., i. č. 1922) a O. Vávrou (v majetku rodiny).

⁵⁸ LA PNP, OF V. Kaplický, F. Spurný V. Kaplickému ze 7. prosince 1961.

⁵⁹ Srv. projev olomouckého arcibiskupa Jana Graubnera 21. června 2000 v Šumperku. Text je uložen např. v SOKa Šumperk, OF F. Spurný, kart. 50.

⁶⁰ Jejich výběr nebyl vždy logický a nebyl autorem zdůvodněn. Setkáme se s nimi v průběhu této knihy.

⁶¹ F. Spurný, V. Cekota, M. Kouřil, Šumperský farář, s. 8. Dále cituji F. Spurný et al.

pracoval. I tento autor se dopustil některých zkreslení, či posunů ve výkladu pramenů, a to jen proto, aby vyostřil negativní pohled na Bobligovu figuru a na druhé straně podtrhl Lautnerovu bezúhonnost. Takovým příkladem může být Spurného tvrzení, že „Lautner neměl s ní (S. Voglickin) poměr, to by jistě bylo v rozsudku, ten však obsahuje obligátní obvinění (zneužití hostie, neplatné křtění dětí ...)“,⁶² které je přece v přímém rozporu s obsahem jedné z prvních Lautnerových výpovědí. Průběh soudního řízení Spurný charakterizoval tak, že se „rozvinul statečný, i když beznadějný zápas ušlechtilého kněze se lstivým a cynickým inkvizitorem“.⁶³ A dodal: „Ve skutečnosti byl totiž děkan Kryštof Alois Lautner statečným křesťanem bojujícím proti zlu a hájícím pravdu.“⁶⁴

Zastavme se ještě na okamžik u uměleckého zpracování tématu, jak knižního, tak filmového.⁶⁵ V roce 1960 byla totiž uspořádána výstava nazvaná Čarodějnické procesy ve Velkých Losínách ve světle dokumentů.⁶⁶ Byla připravována velmi dlouho. Místní milovník historie František Kotrle si již předtím dopisoval s Václavem Kaplickým a na čarodějnické téma jej upozornil. Současně mu doporučil některé osoby, na prvním místě archiváře Františka Spurného, se kterým by mohl Kaplický spolupracovat.⁶⁷ Ten jej záhy oslovil a Spurný odpověděl 21. října 1960: „Jsem rád, že Vás tematika čarodějnických procesů ‚drží okolo krku‘. Věřím, že se Vám na ní bude dobře pracovat a já sám se vynasnažím, abych Vám byl dle svých možností všemožně nápomocen.“⁶⁸

I s odstupem desetiletí může být zajímavá skutečnost, že F. Spurný se prakticky vůbec nevyjadřoval ke koncepci knihy. Zejména to přirozeně platí o interakci Boblig–Lautner jakožto dominantním tématu celého *Kladiva*. Šumperský archivář se dokonce staral o „promo“ ještě nehotové Kaplického knihy.⁶⁹ V červnu roku 1961 publikoval například rozhovor s V. Kaplickým. Pro Kaplického byl „hlavním nositelem děje, nikoliv ... jeho hrdinou, inkvizitor Boblig“.⁷⁰ Lautner působil spíše nenápadně, jako člověk starající se o mladou S. Voglickin, která je u Kaplického mladou dívkou, nikoli zralou ženou jako v historické realitě. Kaplický chápe Lautnera jako vzdělaného muže, který byl v Šumperku velmi oblíben a byl znám svou moudrostí, ale také snahou co nejdříve provdat sirotka Zuzanu, svou kuchařku a hospodyně, aby na ní neulpělo stigma „farské kuchařky“. A také proto Lautner

⁶² OF F. Spurný, kart. 50 (rukopisná osnova práce cit. v předchozí pozn.).

⁶³ F. Spurný et al., Šumperský farář, s. 18.

⁶⁴ F. Spurný et al., Šumperský farář, s. 31.

⁶⁵ Detailně J. Čechura, Heinrich Franz Boblig, c. d.

⁶⁶ Detailně Zuzana Haraštová, Nad severomoravskými procesy s čarodějnicemi, rkp.

⁶⁷ Vedle F. Spurného se jednalo o Františka Hekela, tehdy ředitele městského muzea v Mohelnici, Václava Medka, faráře v Rapotíně, a Vítězslava Zemana, který působil jako ředitel městského muzea v Jeseníku.

⁶⁸ LA PNP, fond Václav Kaplický, i. č. 1922.

⁶⁹ Tamtéž (Spurného dopis z 19. dubna 1961); Spurný zde upozorňuje na možné problémy s cenzurou.

⁷⁰ Viz František Spurný, Rozhovor s Václavem Kaplickým o historickém románu, Červený květ 6, 1961, č. 9, s. 281.

musel – téměř zákonitě – prohrát svůj zápas s tvrdým a bezohledným inkvizitorem H. F. Bobligem...

V roce 1967 se režisér Otakar Vávra obrátil na Václava Kaplického se záměrem natočit podle jeho románu film. Scénář byl v srpnu roku 1968 hotov. I zde hrál velmi zásadní roli František Špurný, který na budoucím filmu spolupracoval. Na okraj svých diskusí s O. Vávrou poznamenal: „Kdyby někdo poslouchal naše debaty, musel by dojít k názoru, že jsme nepřáteli na život a na smrt.“⁷¹ Z více než třicítky postav, které vystupují ve filmu, je většina autentických, včetně jejich jmen a věku.⁷² Centrální osobou filmového Kladiva byl přirozeně Heinrich Franz Boblig. Pohled do technického scénáře filmu, který vznikl zjara roku 1969, prozrazuje, jak výrazně O. Vávra precizoval svoji charakteristiku losinského inkvizitora.⁷³ Při pročítání režijních poznámek jsem s jistým překvapením zjistil, že O. Vávru více než děkan Lautner zajímala Susanna Voglickin. Na druhé straně zůstával poněkud mimo pohled režiséra Kryštof Adolf Lautner jako Bobligův protihráč. Ale ani filmový Lautner to neměl snadné, posuďte sami. Režisér měl jako nevhodnějšího adepta na jeho roli vybraného slovenského herce Ladislava Chudíka, se kterým dlouhodobě úspěšně spolupracoval. L. Chudík se sám k tomu vyjádřil: „Dodnes mě mrzí, že mě minul jeden z jeho nejlepších filmů *Kladivo na čarodějnice*. Měl jsem v něm hrát hlavní postavu, katolického kněze Kryštofa Aloise Lautnera, kterého v 17. století obvinili z čarodějnictví a upálili. Nakonec ho hrál Elo Romančík.“ Důvodem, proč pozdější legendární primář Sova odmítl roli přijmout, byla skutečnost, že pobýval v „polovičním“ exilu ve Vídni, odkud se nedlouho před natáčením filmu vrátil.⁷⁴ Je zajímavé, že si O. Vávra do role Lautnera vybral postupně dva slovenské herce.

V této souvislosti mi vytanul na mysli film Miloše Formana *Amadeus* a legendární – leč historické „pravdě“ odporující – interakce geniálního skladatele a průměrného skladatele Antonia Salieriho. Jde o podobnou fascinaci a posun historické reality docela jiným směrem. V obou případech je třeba říci, že se jednalo nejen o legitimní, ale i o nový pohled na známé i méně známé historické osobnosti. A v tomto ohledu představuje Vávřův film jakousi trvalou výzvu pro historiky, a to v tom smyslu, aby promýšleli a případně relativizovali tzv. věčné pravdy. Ty se totiž mohou ukázat jako docela otřepaná historická klišé.

Film *Kladivo na čarodějnice* ovlivnil nejen všechny budoucí zájemce o téma severomoravských procesů s čarodějnicemi, ale také pohled na román Václava Kaplického. „Spisovatel se dostal do stínu režiséra.“⁷⁵ Jedná se bezpochyby

⁷¹ R. Hanuš, Čarodějnické procesy po celý život, in: MF dnes – Střední Morava, 17. července 2004, s. 3.

⁷² Na úvodních stranách scénáře (nestr.) najdeme text, jenž se objevil i ve filmu: „Texty soudního řízení jsou převzaty z autentických inkvizičních zápisů procesů losinských a šumperských, které se odehrály v letech 1678–1695.“

⁷³ *Kladivo na čarodějnice*. Na motivy románu Václava Kaplického. Na základě soudních zápisů z čarodějnických procesů scénář Otakar Vávra, Ester Krumbachová.

⁷⁴ Ladislav Chudík, Žiji nastavený čas. Rozhovory s Jánem Štrasserem, b. m. 2010, s. 193–194.

⁷⁵ Z. Haraštová, Nad severomoravskými procesy, s. 75.

o sugestivní dílo, což ještě zvýraznila jeho černobílá forma. Navíc zde najdeme i nezastřené podobenství s politickými procesy padesátých let. Bobligova osobnost tak, jak je podána hercem Vladimírem Šmeralem, zásadně ovlivnila nejen pohled široké veřejnosti na toto téma, ale neméně i odborná historická zpracování. A tak se vlastně stalo, že se Kaplický stal „historikem“ a jeho román „zásadním pramenem“.⁷⁶ Lautner se zde jeví jako výrazně slabší protihráč tvrdého Bobliga. Zmiňme tu také výrazně pozměněnou osobu Lautnerovy hospodyně a její posun ze ženy středního věku na mladou osiřelou dívku. Tato změna ovlivnila vnímání hlavních postav a posílila představu o Lautnerově nevině ve vztahu k sabatům na Petrových kamenech i o jeho vztahu k ženám, který nebyl rozhodně platonický, jak budu moci ukázat.

⁷⁶ Tamtéž, s. 84, srv. Jiří Hanuš, Proč se nám líbí Jane Austenová? in: 19. století v nás. Modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly. Praha 2008, s. 414.

2. KAPITOLA

Lautnerovo působení před návratem do Šumperku (do roku 1667)

O životních osudech Kryštofa Aloise Lautnera před rokem 1680, kdy byl zatčen a rozběhl se jeho déle než pět let trvající proces, máme v podstatě pouze izolované střípky informací. Mou ambicí je pokusit se toto mlčení pramenů poněkud překročit a nabídnout pohled na Lautnerova studia a jeho činnost jako duchovního před návratem do Šumperku.

Kryštof Alois Lautner – základní životopisná data:⁷⁷

1622 narozen v Šumperku

studium v Šumperku, v Olomouci⁷⁸

1642 odchod do Landshutu, studium teologie

Vídeň, studium filozofie a práv

1652–1655 odchod do Štýrského Hradce, studium teologie

1654 dosažení hodnosti magistra

1655 vysvěcen v Olomouci na kněze

kaplanem na různých místech

1658–1663 farářem v Dolní Moravici (u Bruntálu)

1663–1667 farářem a děkanem v Osoblaze

1667–1680 farářem a děkanem v Šumperku

1680–1685 vězněm na hradě Mírov a v Mohelnici

18. září 1685 upálen v Mohelnici

Většina uvedených údajů o Lautnerově životní dráze pochází z jeho prvního výslechu, který proběhl na biskupském hradě Mírov dne 30. srpna 1680.⁷⁹ Zde je jeho začátek v českém překladu:

⁷⁷ Podle F. Harrer, Dějiny, s. 236; V. Medek, Čarodějnické procesy, s. 167; F. Spurný et al., Šumperský farář, s. 9. V údajích těchto autorů jsou drobné časové difference, které nehrají žádnou roli.

⁷⁸ Doslova: „Zu Ollmutz hab ich studieret usque ad logicam inclusive biess zu der Schweden ankunft, hernacher bin ich nach einer Zimblichen Zeit auff Landtshuet in Bayern komen, ungefehr ein halbes Jahr Th. moralis studiert, biess der Schweden hinkommen, folgendts bin herunter nach Wien undt dort cursum Philosophicum absolvieren undt vier Jahren Juri studieret, gradum aber magistri zu Grätz genommen, allwo ich auch 3 Jahren Theologiae speculatiue studieret.“

⁷⁹ Zemský archiv v Opavě, pobočka Olomouc, Archiv Olomouckého arcibiskupství, kart. 372, fol. 75r–76r (dále AO); Arcibiskupská konzistoř v Olomouci (dále ACO), sign. C 13 1, kart. 2278, fol. 587r–591r; MZA Brno, rkp. 689, fol. 15r–17v; český překlad výslechu Spurný et al., Šumperský farář, s. 41–42.

1. Jak se jmenujete? A jak jste stár? Odpověď: Jmenuji se Kryštof Alois Lautner a mám 58 roků.

2. Odkud jste a kdo byli vaši rodičové? O: Jsem rodák ze Šumperku, můj otec byl Zacharias Lautner a matka Dorota.

3. Kde jste studoval a co jste absolvoval? O: Studoval jsem v Olomouci včetně logiky, až přišli Švédové, poté jsem po delší době šel do Landshutu v Bavorsku a půl roku jsem studoval morální teologii, pak přišli Švédové, následně jsem šel dolů do Vídně a tam čtyři roky studoval práva, avšak titul magistra jsem získal ve Štýrském Hradci. Pak jsem také tři roky studoval spekulativní teologii (první běh filozofický).

Archiv města Šumperka neposkytuje žádné informace o rodičích děkana Lautnera, o jejich majetku, případně o nějakých dluzích, přestupcích proti městskému právu a podobně. Zacharias byl patrně chudší řemeslník. Lautnerovi rodiče nejspíše nevlastnili ve městě či na předměstí žádnou nemovitost, zejména dům.⁸⁰ Tato absence majetku v pramenech je až nápadná, neboť transakce s nemovitostmi byly v průběhu 17. století zpravidla písemně evidovány v městských knihách, a to jak pro vnitřní město, tak pro předměstí. Drobnou informaci poskytl při výslechu v lednu roku 1683 Caspar Sattler, dlouhá léta Lautnerův osobní přítel, bohatý šumperský měšťan, souzený a odsouzený k trestu smrti za své čarodějnické aktivity.⁸¹

Sattler uvedl,⁸² že „řečeného děkana otce, jehož jméno mi není známo, neboť neustále byl nazýván ‚Perlový‘, který poté šel do války v pluku hraběte Šlika, rodná sestra vzhledem ke spáchanému čarodějnictví také byla upálena“.⁸³ Sattler měl pak odpovídat na následující otázky:

1. Jak se tato žena jmenovala? A byla vdaná? O: Její jméno mi není známo, byla však provdaná a byla to stará žena.

2. Kdy a kde byla vzhledem k strašnému zločinu čarodějnictví upálena? O: Byla upálena ve Slezsku na panství Jánský Vrch (které je biskupským komorním statkem) kvůli čarodějnictví. Což se stalo, když byl děkan Lautner ještě v Osoblaze.

3. Odkud to víš? O: Poněvadž to bylo v celém biskupství niském a dále známo.

⁸⁰ Frank Harrer byl velký znalec šumperského archivu, a přesto v něm nenašel jediný dokument, který by se vztahoval k Lautnerovým rodičům; srv. SOkA Šumperk, Pzst F. Harrer.

⁸¹ Detailně viz níže.

⁸² AO, kart. 372, f. 75r–76r; Brno, rkp. 689, fol. 93r–98r; český překlad F. Spurný et al., Šumperský farář, s. 50–56, č. 9.

⁸³ Doslova: „...des gemelten Dechants seines Vatern, dessen Namen dier unbekannt, sondern allzeit der Perhefter genannt worden, welcher hernach in Krieg kommen unter das Graf Schlickische Regiment, leibliche Schwester wegen verübten Zauberei auch seie verbrennet worden, las berichte etwas ordentlich auch folgende Fragstück...“

4. Věděl také děkan Lautner, její synovec, že jeho teta byla kvůli čarodějnictví upálena? O: Ano, on to dobře věděl, protože jeho přátelé se ho tázali na radu a on mně to sám vyprávěl.

5. Co je ti dále známo o děkanově rodině vzhledem k čarodějnictví?

O: Mně není nic dalšího o jeho rodině známo. Děkanova matka přišla s ním z Osoblahy do Šumperka a také tu zemřela. Jeho matka a on žili po celou dobu velmi nejednotně (seine Mutter, undt Er Dechent haben sehr uneinig allezeit geleet).

Zastavme se u této pozoruhodné části Sattlerovy výpovědi, kterou učinil mimo výslech, kterému byl podroben. Tento muž sice neznal jméno Lautnerova otce, ale spojoval ho s přezdívkou „Perlový“; spíše bych se domníval, že správně by bylo „Perleťový“, patrně podle živnosti, kterou Zacharias Lautner provozoval. Je pravděpodobné, že k živobytí nestačila, takže se dal naverbovat do armády. Samozřejmě důvody této změny mohly být různé. Zmíněný hrabě Šlik mohl být totožný s Jáchymem Ondřejem Šlikem (1569–1621), jednou z klíčových osobností stavovského povstání v roce 1618, případně se mohlo jednat o jeho bratrance Jindřicha Šlika (1580–1650), který velel v bitvě na Bílé hoře moravskému pluku. Klonil bych se spíše k Zachariasově příslušnosti k moravskému pluku.

Zachariasovou sestrou, neznámého jména, byla žena odsouzená jako čarodějnice a upálená. Stalo se to v letech 1663–1668, kdy byl Kryštof Alois Lautner děkanem v Osoblaze. V této souvislosti je možné zmínit, že o této skutečnosti pravděpodobně věděl sám Heinrich Franz Boblig. V konceptu hraběnce de Galle z roku 1679 totiž napsal: „Jedna z těch matek, jejíž syn byl takřka denním hostem milostivé vrchnosti v Losinách, byla v mé přítomnosti a před mýma očima na vzdálenost 20 kroků upálena v Nise pod šibenicí na popravišti.“ Je pravděpodobné, že touto ženou byla míněna matka Caspara Sattlera.⁸⁴ Matka děkana Lautnera to být nemohla,⁸⁵ jak prozradí následující text.

Pohled na Lautnerovy aktivity v Osoblaze také ukazuje, že děkanův otec zemřel před rokem 1663 a jeho matka s ním žila ve společné domácnosti jako hospodyně. To nebylo v té době ani později jistě nic neobvyklého. Ale, co znamenala ona Sattlerova poznámka, že „jeho matka a on žili po celou dobu velmi nejednotně (nesvorně)“? To je jistě nečekané vyjádření, které jako by k Lautnerovi ani nepatřilo... Důvod rodinného konfliktního prostředí neznáme, každý vyslovený názor by byl jen spekulací.

⁸⁴ Viz dopis losinského hejtmana Vinarského ze 16. června 1679, kde se mluví přímo o Sattlerově návštěvě u Vinarského, o jídle a následující společenské hře a konverzaci; Sattler zde byl s manželkou Marií. SOKA Olomouc, Archiv města Olomouce. Zlomky registratur 1426–1786 (1890), list ze 16. června 1679, dále cit. Zlomky). Faktem zůstane, že tato věta se do čistopisu zaslaného hraběnce nedostala, neboť inkvizitor ji v plném znění rezolutně přeškrtnal. Zdá se, že nepokládal za vhodné tuto svoji myšlenku paní hraběnce sdělovat.

⁸⁵ František Špurný v dopise Václavu Kaplickému z 16. listopadu 1961 uvedl, že dotyčná žena nebyla Lautnerovou matkou, podle něho se jednalo o matku rýmařovského faráře Pabsta. LA PNP, Praha, OF V. Kaplický, i. č. 1922.

Zde mohu doplnit, že Dorothea Lautnerin byla děkanovou hospodyní i v Šumperku. Zemřela 6. září 1673. V šumperské matrice je uvedena takto: „Dorothea Leutnerin, vlastní matka zdejšího milostivého pana děkana.“⁸⁶ Po smrti Lautnerovy matky se stala jeho hospodyní Susanna Foglickin, vdaná žena středního věku, která měla syna na studiích.

Z uvedeného přehledu je patrné, že Kryštof Alois Lautner studoval velmi dlouho – minimálně 15 let a celých 13 let od odchodu z Olomouce. Jistě v tom hrály roli nejednou převratné události třicetileté války, obsazení Olomouce a potom bavorského Landshutu švédskými vojsky. Mladý Lautner nemohl spoléhat na materiální pomoc z domova, byl odkázán sám na sebe a svou schopnost uživit se. A to se mu nepochybně podařilo.

Nevíme, v jaké škole v Olomouci studoval, na jezuitské akademii to nebylo.⁸⁷ Po odchodu do Bavorska studoval údajně na univerzitě v Landshutu „asi půl roku teologii“. Jenže tato výpověď je krajně problematická! Lautner opustil Landshut při obsazení města Švédy. Ovšem k obsazení města švédskými vojsky došlo celkem třikrát, a to v letech 1632, 1634 a 1648. Navíc univerzita v Landshutu byla založena teprve roku 1800, když sem byla přemístěna původně nejstarší bavorská univerzita z Ingolstadtu. A roku 1826 byla pak tato instituce přemístěna do Mnichova, kde vznikla Ludwig-Maximilians-Universität, dodnes nejvýznamnější vysoké učení Bavorska. Lautner však vypověděl, že v Landshutu studoval v roce 1642... Jak tuto skutečnost vysvětlíme? Předně je zvláštní, že se švédská vojska objevila v uvedeném městě v jiné době, než uvádí šumperský rodák. Dále je velmi závažné, že v Landshutu nebyla žádná vysoká škola, a už vůbec ne univerzita. To může patrně znamenat jediné: pokud nebudeme pochybovat, že Lautner v uvedeném bavorském městě studoval, pak to nemohlo být na „vysokoškolské“ či „univerzitní“ úrovni. Muselo se jednat o školu nižšího řádu.

Zato ohledně Lautnerových studií ve Štýrském Hradci jsme alespoň částečně na pevné půdě. Univerzita tu byla založena v roce 1585. A Lautner zde byl promován magistrem teologie roku 1654 („Christophorus Aloysius Lauthner, Morauus, SS. Theologiae Auditor“),⁸⁸ jak je uvedeno v promoční knize.

Zbývají docela dlouhá, patrně čtyřletá studia vídeňská. I zde se vyskytují určité problémy. Předně tu měl Lautner studovat práva, jak sám uvádí, ale magisterský titul získal ve Štýrském Hradci. Ten se ovšem týkal oboru teologie. Zdá se, že pozdější šumperský děkan studoval ve Vídni jak teologii, tak práva, a mělo by to být mezi léty 1642 a 1654.

⁸⁶ SZA Opava, sbírka matrik, Šumperk, sign. Šu I 1. Doslova: „Ihro hochgewürden allhiessigen Herren Dechants leibliche Mutter.“

⁸⁷ Srv. August Müller, Schüler des Fürstentums Neisse af der Jesuitenakademie in Olmütz von 1632–1670, Archiv für schlesische Kirchengeschichte 13, 1955, s. 157–171.

⁸⁸ Ed. Johann Andritsch, Die Matrikeln der Universität Graz, Bd. 2: 1630–1662, Graz 1980, s. 195, s. 389.

Vážení čtenáři, právě jste dočetli ukázkou z knihy Kryštof Alois Lautner.
Pokud se Vám ukázka líbila, na našem webu si můžete zakoupit celou knihu.